

BEVEZETÉS

A magyar nóta romantikus műfaj, amely témájában és zenéjében a népdalt utánozza. A népdal szerzői ismeretlenek, a nótáké szinte mindig ismertek. A nótaszerzők java része a városi középosztályból kerül ki, de a nótáik képei és cselekménye falusi környezetben játszódnak le.

A magyar nóta gyökereit a katonai toborzódalban, vagyis verbunkosban kell keresni. Ezek dallamaira készültek az első népies műdalok 1715 után. 1840 körül a népdal lett a magyar nóta példaképe, és megindult a nóták sorozatszerű gyártása. Százával íródtak népszínművek, amelyek a már létező melódiákat betétdalokként népszerűsítették és terjesztették. A népszínművek legnevesebb előadói között találjuk Déryné, Blaha Lujzát, Tamássy Józsefet és Füredy Mihályt.

A magyar kottairás első értékes forrása Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820) 450 dalból álló gyűjteménye, melynek címe *Ó és új, mint-egy ötöd-félszáz énekek, ki magam csinálmányja, ki másé*. Pálóczi nemcsak dalgyűjtő, hanem tehetséges költő, nyelvész és író is volt, aki Csokonai Vitéz Mihállyal állt szoros kapcsolatban. Gyűjteményében vannak magyar népdalok, idegen forrásokból átvett dalok és saját szerzemények is.

A nótáírók első fontos alakja Rózsavölgyi Márk (Rosenthal Markusz, 1788–1848) volt, akit a verbunkos mestereként ismertek. Csárdásait, körmagyarjait és nótáit saját maga adta elő, és bejárta velük az egész országot. Több mint kétszáz „hangművet” írt, és Pe-tőfi Sándor is elismeréssel méltatta munkásságát.

Az első nagyszabású népdalgyűjtemény 1873 és 1896 között jelent meg hét kötetben Bartalamus István zenetörténész vezetése alatt, a Kisfaludy Társaság kiadásában. Erre az időszakra tesszük a magyar nóta virágkorát.

A népdalgyűjtés legfontosabb személyiségei Bartók Béla, Kodály Zoltán, Sebestyén Gyula, Lajtha László és Molnár Antal, akik munkásságukkal 8000-re emelték a dokumentált magyar népdalállományt.

A két világháború között sok ezer sablonos népies műdal látott napvilágot. Terjedésüket elősegítette a technika fejlődése. A hangos felvételek, a filmek és a rádió milliók számára tették hozzáférhetővé a magyar nótákat. Az aranykor legfontosabb szerzői Simonffy Kálmán (1832–1881), Németh János, művésznevén Szentirmay Elemér (1836–1908), Dankó Pista (1858–1903), Dóczy József (1863–1913), Fráter Lóránd (1872–1930) és Balázs Árpád (1874–1941).

Stílusukat tekintve a nótákat különböző szavakkal jellemezhetjük. A *hallgató* lassú, érzelgős, gyakran szomorú dal, amelynek ritmusára nem lehet táncolni, tehát meg kell hallgatni. Példa erre a közismert „Akácós út”. Az *andalgó* gyakran bánatos, emlékező, reménytelenül szerelmes, halni vágyó, sóvárgó dal, amelyre lassú ritmusa ellenére már táncolni is lehet. Egy vidámabb példája: „Jaj, de szép kék szeme van magának”. A *csárdás* vidám, mulatni vágyó, szerelemre éhes, italozó, táncba hívó dal. 1840 után alakult ki, mint tipikus magyar cigány zene, és vált világszerte ismertté. A csárdás lehet gyors (friss) vagy lassú, például „Csitt csak, rózsám, hallod” (gyors) vagy „Túl a Tiszán faragnak

az ácsok” (lassú). A *palotás* lassú, sétáló, nemesi csárdás, amelyet az úri házakra és királyi udvarokra dolgoztak át. Manapság gyakran nyitótáncként használják bálokon vagy színpadi előadásokon.

Témájukat tekintve a magyar nóták felölelik a *katonadalokat* („Ha kimegyek a doberdói harctérre”), *mulatós*, *lakodalmas* dalokat („Utcára nyílik a kocsmajtó”), *szerelemes* dalokat („Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki”) és *hazafias* dalokat („Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország”).

Az utóbbi ötven év legnevesebb nótáénekesei között megtaláljuk Jákó Verát, Sebestyén Mártát, Kovács Apollóniát, Szentendrei Klárát, Máté Ottiliát, Vörös Sárit, Solti Károlyt, Pere Jánost, Kalmár Pált, Bessenyei Ferencet és Tarnai Kiss Lászlót. A Dankó Rádió egész nap magyar nótákkal szórakoztatja a hallgatóközönséget. Lakatos Sándor (1924–1994) a leghíresebb primásaink közé tartozik, aki cigányzenekarával világszerte óriási sikert aratott.

Manapság a nyugatról beáradó rock, jazz és rap kissé háttérbe szorítja a magyar nótát a fiatalság körében. Ettől függetlenül gyakran lehet hallani esküvőkön, éttermekben, kávéházakban, szórakozóhelyeken magyar nótákat vagy azoknak beatzenévé stilizált változatát. A csárdás sem merült feledésbe, hiszen a külföldről érkező turisták egyik kedvenc magyar zenéje.

A fordítónak az volt az elsődleges célja, hogy a legszebb és legnépszerűbb magyar nótakincset a nagyvilág számára is érthetővé és élvezhetővé tegye. Magyarország, mint az Európai Unió tagállama, megnyitotta határait a többi tagállam polgárai előtt. Az idegenforgalom eddig nem látott szintet ért el, és vendégeink szívesen hallgatják élőben a cigányzenét és a magyar nótákat. Ezek a dalok kulturális örökségünk legértékesebb remekművei közé tartoznak.

Fordításunk nem csak a dalok megértését segíti elő, hanem azok angol nyelvű előadását is lehetővé teszi. A fordítások rímsémája és a szöveg ritmusa szorosán követi a magyar eredetit. A hosszú sorokat a fordító felbontotta, hogy világosabbá tegye a tükörképes magyar és angol szöveget. A fordítás minden nóta esetében visszaadja a magyar eredeti jelentését, hangulatát és humorát. Ebben a gyűjteményben a magyarul és angolul tanulók is hasznos forrásmunkára találnak.

A nóták fordítója, Nagy György 55 éve él az Egyesült Államokban. Egyetemi tanulmányait a New York-i Állami Egyetemen végezte, és később annak egyik egységében (Hudson Valley Community College) dolgozott mint német-, orosz- és közgazdaságtan-professzor. Számos szótára és nyelvkönyve jelent meg a Tinta Könyvkiadónál és az Akadémiai Kiadónál.

INTRODUCTION

The Hungarian country song is a romantic genre, which tries to imitate the folk song in both its theme and melody. The authors of folk songs are unknown, while the authors of country songs are almost always known. Most country song writers come from the urban middle class even though the images of their songs and the events they describe are played out in a rural setting.

The roots of the Hungarian country songs can be found in military recruiting music, known as *verbunkos*. The first country songs, written to the tunes of recruiting music, appeared after 1715. By 1840, the folk song became the model for country songs, and they were produced in massive numbers. Hundreds of plays depicting village life were created which incorporated country songs, thus helping to spread and popularize them. The legendary actresses and actors of this period were Mrs. Déry, Lujza Blaha, József Tamássy and Mihály Füredi.

The first valuable source of Hungarian sheet music writing is Ádám Pálóczi Hortvách's (1760–1820) 450-song collection *Old and New, 450 Songs, Some My Own, Some Written by Others*. Pálóczi was not only a song collector but also a talented poet, linguist and writer who maintained close ties to the great poet Mihály Csokonai Vitéz. Pálóczi's collection contains folk songs, songs from foreign sources, and country songs of his own.

The first important country song writer was Márk Rózsavölgyi (1788–1848) who was known as the master of the recruiting song *verbunkos*. He performed his own *csárdás* songs, Hungarian style ballroom music, and folksy art songs, throughout the country. He wrote more than two hundred „sound pieces”, receiving high honors from Hungary's famous poet Sándor Petőfi.

The first large collection of folk songs was published between 1873 and 1896 in seven volumes, edited by the music historian István Bartalamus under the auspices of the Kisfaludy Society. This period is generally viewed as the golden age of folk and country music in Hungary.

The most important collectors of folk songs were Bála Bartók, Zoltán Kodály, Gyula Sebestyén, László Lajtha and Antal Molnár. Their work enriched the inventory of documented folk songs to more than eight thousand.

Between the two world wars, many thousands of conventional folksy art songs were produced. The spread of these songs was enhanced by the improvements of sound technology. Live recordings, the movies and the radio gave millions of people access to the folk-like popular music. The most important composers of the golden age were Kálmán Simonffy (1832–1881), János Németh, by his artist name Elemér Szentirmay (1836–1908), Pista Dankó (1858–1903), József Dóczy (1863–1913), Lóránd Fráter (1872–1930) and Árpád Balázs (1874–1941).

Depending on their style, country songs have been characterized by a variety of names. The *hallgató* or „listening song” is a slow, sentimental, often sad song, whose rhythm does not lend itself to dancing, thus it must be listened to. A good example for

hallgató is „Akácós út” (Acacia Lane). The *andalgó* or „dreaming walker” is frequently gloomy, reminiscing, hopelessly in love, wishing to die, and full of longing for someone or something. In spite of its slow rhythm, the *andalgó* makes dancing possible. A less pessimistic example is „Jaj, de szép kék szeme van magának” (I Love Your Beautiful Blue Eyes Darling). The *csárdás* (czardas) is usually a cheerful, fun-loving, love-hungry drinking song, which invites everybody to dance. It evolved after 1840 and became known worldwide as characteristic Hungarian gypsy music. The *csárdás* can be fast or slow. For instance „Csitt csak, rózsám, hallod” (Prick Your Ears Up My Dear) is a fast and „Túl a Tiszán faragnak az ácsok” (By the Tisza, I Hear the Carpenters) is a slow *csárdás*. The *palotás* (palace dance) is a slow, walking, noblemen’s *csárdás*, developed for the upper class and royal palaces. Nowadays, the *palotás* is often the opening dance at balls and stage performances.

Classified according to theme, country songs and folk songs can be *soldiers’ songs*, i.e. „Ha kimegyek a doberdói harctérre” (When I Go Out to the Doberdo Battleground), *drinking and wedding songs*, i.e. „Utcára nyílik a kocsmajtó” (The Door of the Pub Opens to the Street), *love songs*, i.e. „Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki” (Nobody Can Love You the Way I Adore You), and *patriotic songs* i.e. „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország” (Hungary, My Home, You Are Magnificent).

Among the most famous country and folk singers of the last fifty years we can find Vera Jákó, Márta Sebestyén, Sári Vörös, Apollónia Kovács, Klára Szentendrei, Ottilia Máté, Károly Solti, János Pere, Pál Kalmár, Ferenc Bessenyei, and László Tarnai Kiss.

The radio station Dankó Rádió entertains Hungarian audiences with country and folk songs all day long. Sándor Lakatos (1924–1994) was one of the greatest gypsy band leaders of all time who achieved success throughout the world.

The rock, jazz and rap music coming from the West has forced the old-fashioned country music to the background, at least among the young generation. In spite of this, we can often hear at weddings, in restaurants, cafés and amusement places country songs or their restyled beat variant. The *csárdás* is not forgotten at all because it is the favorite music of tourists visiting Hungary.

The primary goal of this volume’s translator was to make Hungary’s most beautiful and most popular musical treasures accessible, understandable and enjoyable to the outside world. Hungary, as a member of the European Union, has opened its borders to the citizens of other member nations. Foreign tourism has reached levels never seen before, and our guests enjoy listening to our live gypsy music and country songs. These are among the most precious masterpieces of our cultural heritage.

In addition to making the words of the songs understandable, the translations in this book make English-language performances possible. The rhyme scheme and the rhythm of the text closely follow the Hungarian original. The long lines have been broken up in order to make the mirror-image Hungarian to English text even clearer. The translation always reflects the meaning, the mood and the humor of the Hungarian original. Our collection could prove to be a useful resource for learners of both Hungarian and English.

The translator, György Nagy, has been living in the United States for 55 years. He received his college education at the State University of New York and later became a professor of German, Russian and Economics on one of SUNY's campuses, Hudson Valley Community College. He is the author of numerous dictionaries and language books published by Tinta Könyvkiadó and Akadémiai Kiadó.